

A POLITIKA ÉS A TUDOMÁNY KAPCSOLATA

Mindenekelőtt szeretném megköszönni a nyári egyetem vezetőségének, hogy felkérésével megtisztelt és - úgy is, mint a megye és a város egyik közmunkása - sok tisztelettel köszöntöm Önöket. Ószintén reméljük, hogy tartalmas és kellemes volt és lesz az az időszak, amelyet itt eltöltöttek.

Az előadásban elsősorban bizonyos gyakorlati, politikai megközelítésű felvetéssorozatra gondolok. Mindazok a dokumentumok, feldolgozások, amelyek alapján erre készültem, mindazok a tapasztalatok, amelyek alapján ezzel a munkával szembenézhetünk, mindannyiunk rendelkezésére állnak.

Az első problémakör a tudomány és a politika kapcsolatának rövid áttekintése a felszabadulástól a hetvenes évek elejéig, pontosabban az MSZMP Központi Bizottsága tudománypolitikai irányelvei megjelenéséig (1969.). Részletesebben szólnék a hetvenes évekről, elsősorban egy-két társadalomtudományi problémakör és a politikai törekvések kapcsolatáról, majd a XII. kongresszus és az ez évben megtartott országos agitációs, propaganda és művelődéspolitikai tanácskozás, illetve az MSZMP Központi Bizottsága 1983. április 12-13-i állásfoglalása alapján egy-két időszakos kérdésről. Eközben utalok a Csongrád megyei tapasztalatokra is.

Az első kérdés a tudomány és a politika kapcsolata a felszabadulás után. Ezt megelőzően utalok arra a közismert tényre, hogy Magyarországon a tudományos életet sajátos kettősség jellemezte a felszabadulást megelőzően. Ebből az egyik az, hogy közismerten népünk sok kiváló tudóst mondhatott magáénak, közülük többen itt-hon dolgoztak, de megfelelő társadalmi-gazdasági háttér nélkül.

Ebből következően nagyon sok kiváló elme nem idehaza tudta hasznosítani felfedezéseit, hanem külföldön. Egyáltalán nem véletlen, hogy csupán a most 90 éves Szent-Györgyi Albert az a magyar származású a Nobel-díjasok közül, aki hazai kutatásaiért kapta meg ezt az elismerést, Szegeden a C-vitamin felfedezéséért 1937-ben. Általában hiányoztak azok a gazdasági-társadalmi háttértényezők, amelyek a "kulturfölellyt" hirdető Horthy-korszak országában kellett volna ahhoz, hogy a magyar tudományos élet több itthoni értéket hagyjon népünkre a felszabadulást követően. Ismeretes, hogy a Tanácsköztársaság szép kulturális-oktatási-tudományos elgondolásokkal rendelkezett. Ezekkel kapcsolatban - egyebek között a konzervativizmusáról ismert - Fináczy Ernő azt mondta, hogy Eötvös József óta nem volt a magyar kulturpolitikában olyan koncepciózus elképzelés, mint a Tanácsköztársaság néhány hónapja alatt. Ez azonban elképzelés maradt, illetve értékes gondolatait a felszabadulás után lehetett hasznosítani.

A felszabadulást követően nagy lendülettel indult meg hazánkban a tudományos kutatómunka segítése, támogatása is. Jellemző, hogy már a hároméves terv javaslata nagy figyelmet szentelt új kutatóintézetek létesítésének, amelyek az "ország termelőerőinek fejlesztését és tudományos haladó szellemű átépítését lesznek hivatottak szolgálni". Ma már művelődéstörténeti tény - sok dokumentumból ismert, egyebek között Köpeczi Béla akadémikus művelődéspolitikai feldolgozásából -, hogy a felszabadulást követően a haladó pártok, a baloldali blokk sok konkrét kezdeményezést tett a tudományos élet fellendítése érdekében. Nem sokkal a felszabadulás után - éppen mert az akkor megújulni nehezen tudó Tudományos Akadémia nehezen vette át az új demokratikus kibontakozásból adódó követelményeket - a Magyar Kommunista Párt javaslatára egy Tudományos Tanács kezdte meg működését, amely rövid idő alatt mintegy két tucat tudományos intézet építésére, létesítésére tett javaslatot. Érdekes ellentmondása a történelemnek a tudományos élet ilyen viszonylag lassu átállása az új körülmények adta feladatokra, hiszen a tudománynak valós érdeke volt már akkor is, hogy az új társadalom építésének - amely egyebek között a tudomány számára is a legnagyobb lehetőséget biztosítja - hivatott legyen. Ugyanakkor, azt hiszem, hogy utólag sem lehetünk türelmetlenek az akkori viszonylag lassu átfarmálódás miatt, hiszen

ez csupán viszonylag volt lassu, mert 1949-ben már ujjaalakult a Magyar Tudományos Akadémia, és azóta a szocialista alapokon működve tudományos közéletünk legmagasabb testülete.

Röviddel a felszabadulás után, 1950-ben, éppen a tudományos káderutánpótlás biztosítása igényeit felismerve, hozta létre a művelődéspolitikai a Tudományos Minősítő Bizottságot, amely azóta hazánkban a tudományos káderutánpótlás nevelésének legfontosabb intézményes bázisa. A magyar társadalom jelentős anyagi áldozatokat hozott a tudományok fejlesztése érdekében. Az első ötéves terv időszakában az erre fordított 1700 millió forint nagyon jelentős összeg volt. A Magyar Tudományos Akadémia költségvetése néhány év alatt 1950 és 1954 között ötszörösére emelkedett, ami jól mutatja a tudományra való odafigyelést. A nemzeti jövedelem ilyen mértékű növekedéséről ugyanis ekkor - de a későbbiekben is - nem lehetett szó. Vagyis az örökölt elmaradást a politikai vezetés igyekezett a tudomány számára csökkenteni és lehetőséget teremteni az új feladatok megoldásához.

Nagy lendület jellemzi a felszabadulást követő első évtized tudományos fejlődését, természetesen nem ellentmondások nélkül. Új ipari, mezőgazdasági, társadalomtudományi kutatóintézetek és fórumok jöttek létre. Ugyanakkor - különösen az ötvenes évek első felében - az eredmények mellett azokra a gondokra is utalnunk kell, amelyek egyes tudományterületek alaptalan hátrányos megkülönböztetésében jelentkeztek: gondoljunk a közgazdaságtudományra, a szociológiára, a pszichológia egyes elemeire, egyoldalúságokra a történelem- és az irodalomszemléletben.

A Magyar Dolgozók Pártja felismerte azokat a konfliktusokat, amelyek a tudományos életben jelentkeztek, és 1956 szeptemberében - egy hónappal az ellenforradalom előtt - a Politikai Bizottság a tudánypolitika, szűkebben a társadalomtudomány kérdéseivel is foglalkozott. A testület határozatot hozott különböző tudományos munkaközösségek létrehozására, amelyeknek feladatuk lett volna a párt elvi irányító munkájának segítése, ahogy a határozat szó szerint kimondja: "a pártpolitika legfontosabb tudományos kérdéseinek kidolgozása, általában a párt politikájának tudományos elméleti megalapozása, nagy horderejű párthatározatok elméleti előkészí-

tése". Feladata lett volna véleménynyilvánítás olyan nagy jelentőségű vitákban, melyek a felmerült nézeteltérések következtében nem jutottak nyugvópontra. A társadalomtudományok közül a párt e döntésével külön kiemelte a közgazdaságtudomány, a filozófia, a történettudomány, az állam- és jogtudomány és a pedagógia területét. Vagyis az első évtized eredményei mellett az ellentmondások felismerése is jellemezte pártunk tevékenységét az ellenforradalmat megelőző időszakban, és ez a határozat is helyes célokat tűzött ki és támogatott.

Az ellenforradalom megzavarta e tervek és elgondolások megvalósítását. Ugyanakkor közvetlenül az ellenforradalom leverését követő első pártdokumentum, az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága az 1956. decemberi elemzése és határozata, vagy az 1957-es júniusi pártértekezlete a tudomány kérdéseiben azóta időtálló alapvető elvi álláspontokat fogalmazott meg. Művelődés- és tudománytörténeti szemléletünk gazdagítását mindenképpen jól szolgálja az, ha ezeket a dokumentumokat mind gyakrabban lapozzuk, és áttekintjük a körülbírt szűkebb körülményeket, vizsgálódásokat. Ezek a folyamatosság mellett a mindenkor szükséges új hangsúlyokra is felhívják a figyelmet. E helyen csupán néhány címszóra utalunk, amelyek azóta természetes részét képezik nemcsak társadalmi, de ennek részeként a tudományos művelődési közéletünknek is.

Nagy fontosságú volt az a bizalom, amelyet a párt megfogalmazott az értelmiséggel, részeként a tudományos értelmiséggel kapcsolatban is. Közismertek azok a téves nézetek, amelyekkel szemben a pártnak fel kellett lépnie közvetlenül az ellenforradalom leverését követően. Voltak ugyanis, akik az értelmiséget vagy éppen az ifjúságot igyekeztek felelőssé tenni az ellenforradalmi eseményekért. A párt azzal, hogy az ellenforradalom okait megfogalmazta, visszatükröztette minden olyan szűkkeblűséget, amely az értelmiséggel vagy esetünkben jelesül a tudományos értelmiséggel szemben megnyilvánulhatott volna. Mindannyian tudjuk azonban a gyakorlatból, hogy az élet folyamatai produkáltak ellentmondásokat e téren is. A helyes döntések végrehajtásának voltak nehézségei, de az élet ilyen, és ez ma is így van, és nem hiszem, hogy a jövőben merőben másként lenne. Mindenkor gondokkal és problémákkal tudjuk a helyes elvi állásfoglalásokat is képviselni, megvalósítani.

Fontos volt a politika részéről a bizalom mellett a tudománnyal szembeni igények megfogalmazása, ehhez a feltételek biztosítása. Nagyon lényeges a demokratikus tudományos közélet melletti állásfoglalás, az előremutató tudományos viták támogatása, amely megintcsak azóta időtálló. Valószínű, hogy akik ezen a területen dolgoznak, egyetértenek azzal, hogy jócskán vannak még tartalékaink a demokratikus tudományos közélet területén. Elvi jelentőségű volt a kétfrontos ideológiai harc megfogalmazása a marxizmus-leninizmus hegemoniájáért, a legkülönbözőbb téves ideológiai nézetekkel szemben. Gondoljunk az idő tájt a harmadikutas népi ideológiára vagy éppen Lukács György ismert módon joggal vitatott nézeteire. Lukács György ekkor a burzsoázia és a munkásosztály közötti alapvető ellentéteket a demokrácia és az antidemokrácia ellentétével helyettesítette. Fel kellett lépni nacionalista és más nem marxista nézetekkel szemben is - és ez napjainkig jellemző. A párt a vitákkal együtt leghatározottabban megfogalmazta szövetségi politikáját, a legszélesebb körű együttműködést a tudományos élet minden előre mutató munkát végző dolgozójával, pártállásra való tekintet nélkül.

Az ellenforradalmat követően az MSZMP Központi Bizottsága 1958-as művelődéspolitikai irányelvei megjelölték több kérdés elemzésének fontosságát: ideológiai, tudományos kérdéseket, a felszabadulást követő évtized történelmének áttekintését, az ellenforradalom okainak vizsgálatát, a közgazdaságtudomány ösztönzését a gazdasági élet előtt álló feladatokkal kapcsolatos új gondolatok kidolgozására stb. A dokumentum nagy hangsúlyt fordított a tudományos hagyományok folytatására, vagyis az új kérdések mellett a folyamatosságra. Különösen kiemelte a tudományok gyakorlati hasznosításának szükségességét, amely azóta is időtálló igénye és elvárása a politikának a társadalom és a gazdaság irányában. A nemzetközi összefogás szükségességére történő utalás elvi jelentőségű volt, hiszen korábban a szűk nemzetközi kapcsolatok mellett - mint ahogy a gazdaságban és más területeken is - autarchikus jelenségek voltak a tudományban is. Nagyon fontos és máig időtálló feladatokat fogalmazott meg az irányelvek a felsőoktatási intézmények, mindenekelőtt az egyetemek mind hatékonyabb bekapcsolására a tudományos kutatómunkákba. Vagyis röviddel az ellenforradalom leve-

rése után volt időtálló programja a politikai vezetésnek a tudomány számára, amelynek kimunkálásában a tudomány is részt vett.

A politika és a tudomány szövetsége és egymásra utaltsága, amelyet ebben a formában a párt X. kongresszusa fogalmazott meg, tulajdonképpen az elmúlt negyedszázadban oly módon alakult ki, hogy közösen keresi a politika és a tudomány azokat a feladatokat, amelyeket közösen kell megoldani. A társadalomtudomány és a politika viszonyát illetően is kialakultak a kölcsönhatás jegyében, a munkamegosztásnak és az együttműködésnek azok a területei, amelyek biztosították, hogy a tudományok, elsősorban a társadalomtudományok jelentős mértékben járuljanak hozzá a politikai munkához. Az MSZMP 1957-es pártértekezletét követően megalakult a Tudományos és Felsőoktatási Tanács, amelynek a feladata a koordinálás volt a tudományos életben. És alig több, mint két évtizede jött létre az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, amely azóta a műszaki-technikai kutatások jelentős részéhez biztosítja a feltételeket.

Az MSZMP IX. kongresszusa 1966-ban állást foglalt a gazdaságirányítás korszerűsítésének előkészítése, illetve bevezetése mellett. Ez már új feladatokat adott a tudománynak. A párt Politikai Bizottsága 1966-ban külön elemezte tudományos életünk helyzetét, sürgette az összhangot a társadalmi igények és a tudományos kutatás között, ösztönzött a tervezési rendszer egyszerűsítésére, továbbá felhívta a figyelmet a nemzetközi együttműködés szükségességére. Erre építve – és az 1968-ban gazdasági irányítás korszerűsítésében bevezetett döntések által produkált feladatok figyelembevételével is – elemezte a Központi Bizottság 1969-ben a tudománypolitika helyzetét. Nem határozatot hozott a tudománypolitikáról, hanem irányelveket fogadott el tudománypolitikánk számára. Ez elvi jelentőségű, hiszen nagy cselekvési teret adott a tudományos életnek a társadalmi-gazdasági feladatok kutatásával kapcsolatos konkrét tennivalói kimunkálását illetően. A testület felhívta a figyelmet arra, hogy a tudomány egyidejűleg foglalkozzon a mai kérdésekkel és a távlatos célokkal. Ez is azóta időtálló módszer. Nem egy tudományterületünk – a legnagyobb jószándékkal vizsgálva saját feladatainak megoldását – tévesztett arányt e vonatkozásban. Egy példát említek: az oktatás távlati fejlesztésével kapcsolatos kutatások a hetvenes években, amelyek értékes és hasznosítható eredményeket

hoztak - és ezt szeretném aláhuzni -, egyebek között arányt tévesztettek és tulzottan az ezredforduló, a jövő évezred iskolájára koncentráltak, és így kiesett a távlatos előre tekintésből a közvetlen holnapi munka vizsgálata. A tudománypolitikai irányelvek utal a kutatási szabadság és a közlési felelősség összefüggésére, igényelve, hogy lehetőleg kiérlelt tudományos értékek kerüljenek mind szélesebb körben publikálásra.

Egy sor dologban természetesen az irányelvek megismétli a korábban elfogadott gondolatokat, és ez megint csak visszatérő eleme a különböző politikai döntéseknek, hiszen két párthatározat között nem kerülhet minden kérdés megoldásra. Új hangsúlyok, új gondolatkörök adnak új elemeket a különböző törekvések megvalósításában, a szocialista építőmunka azonban hosszú időszaki feladat. Ennek megfelelően nem várható, hogy minden évben vagy akár évtizedben merőben új feladatok jelentkezzenek, különösen bizonyos rendezőelvek megfogalmazását illetően.

A hetvenes évek fejlődésének sok fontos tényezője közül hadd emeljem ki a Magyar Tudományos Akadémia reformját 1970-ben, továbbá azt, hogy a hetvenes években megindult a tudományos témáknak egyfajta koncentrálása. Az országos kutatási főirányok, célprogramok kijelölésével bizonyos sorrendiség, prioritás alakult ki, amelynek egy sor hangsúlya az elmúlt esztendőkhöz fogalmazódott meg mind markánsabban. Ennek során hat országos kutatási főirány, tizenegy országos szintű kutatási célprogram jött létre. A pedagógusok tudják, hogy a hat közül a "6-os főirány" éppen az oktatás távlatával foglalkozik. Ez tulajdonképpen az anyagi erők, az emberi tényezők koncentrálását nagymértékben elősegítette, ami természetesen nem jelenti azt, hogy mindaz, ami ezen kívül esik, az valamiféle "vétkes dolog" lenne. A kiemelt területekre fordítódik az anyagi források közel kétharmada, de természetesen vannak az egyéb kérdésekre is anyagi erőforrások.

A hetvenes évek egyik tapasztalata, hogy ha csak az ugynevezett kiemelt témák kapnak megfelelő támogatást, akkor előbb-utóbb ez a "pántlika" - ahogy ezt mondani szokták - rákerül a témára, mert valamilyen félmondattal, köztöszóval és "különös tekintettel" kezdetű mellékmondattal hozzá lehet kötni sok témát a főtémákhoz.

Márpedig a cél nem az, hogy "pántlikázással" kerüljenek egyes kérdéskörök a fő kérdésekhez, hanem világos legyen, hogy mi az, amit mindenekelőtt támogatni kell, és mi az, ami - hangsúlyozom - hasznos, értékes, de adott esetben nem lehet fő kérdéssé tenni. Ezt más összefüggésben is vizsgálta a tudományos élet. Az alap és az alkalmazott kutatások arányait tekintve is felmerült, hogy természetesen mind több alkalmazott vagy alkalmazható tudományos felismerésre, új eredményre van szükség, de - és erre éppen 1977-ben hívta fel a Központi Bizottság a tudományos életben foglalkozók figyelmét - nagy hiba volna az alapkutatások háttérbe szorítása. Egyértelmű ugyanis mindannyiunk számára, hogy a kettőt egymástól függetlenné tenni nem lehet.

A hetvenes évek fejlődésének sok jelentős momentumát tudhatjuk magunkénak. A tudománypolitikai irányelvek megvalósulása folyamatosan napirenden szerepelt a politikai életben. Hosszan lehetne bemutatni azokat a különböző társadalomtudományi területeket, amelyeket a politikai vezetés külön elemzett a hetvenes években: a közgazdaságtudományok feladatait, a történettudományok helyzetét, a régészeti tudományok fejlődését és a politikatudományok helyzetét és feladatait. Számos társadalomtudományi területet önálló kérdésként elemeztek a vezető pártszervek és ez folyamatban van azóta is. Szíves figyelmükbe ajánlom az MSZMP dokumentumköteteit, amelyeknek az 1975-80-as kötetében ezek tételeken és részletesen megtalálhatók. Ezekből jól látszik, hogy a különböző vizsgálódások, áttekintések foglalkoznak az adott tudomány belső helyzetével, anyagi, szervezeti, káder stb. feltételeivel, és egyidejűleg társadalmi igények fogalmazódnak meg a különböző feladatki jelölésekben az adott tudományos területek további munkáját illetően.

Egy másik sajátosság a hetvenes években, hogy a Tudománypolitikai Irányelveket követően - éppen a tudományos élet feltételeinek javítása érdekében - az ország anyagi erőforrásaiból a tudományra fordított összeg lényegében gyorsabban növekedett, mint a nemzeti jövedelem. Az idő tájt, amikor a nemzeti jövedelem növekedése egyik évről a másikra 4-6% körül volt, időnként a tudományra fordított anyagi támogatás évente 10-15-20%-kal növekedett. Ez mutatja, hogy a politikai-gazdasági vezetés nemcsak követelményeket fogalmazott meg a tudományos élettel szemben, hanem a felté-

teleket - egyebek között az anyagi feltételeket is - igyekezett folyamatosan biztosítani. A hetvenes évek végére és mostanára tulajdonképpen a tudományra fordított anyagi támogatás mozgása fő vonalaiban a nemzeti jövedelem alakulásával párhuzamossá vált. Nem azért, mert most már a tudomány nem fontos számunkra, hanem anyagi-gazdasági és más feltételek is indokolták ezt. Fel kellett figyelni arra, hogy a tudomány számára is alapvető követelmény, hogy belső logikájából következően a gazdaságos, hatékony, célra-orientált, megfelelő prioritási elveket felvállaló munkák folynak.

A hetvenes évek nagy fejlődésének sok eredménye mellett ugyanis olyan tartalmi, szervezeti, személyi összefüggések is jelentkeztek, amelyek miatt a hetvenes évek végén át kellett tekinteni a tudományos kutatás strukturáját. Bizonyos elvi rendezéseket kellett elvégezni, hiszen szolgáltató munkát végző intézmények is szerepeltek tudományos kutatóintézeti listán, egy sor háttérintézmény profilja is vitatott volt. A nyolcvanas évek elején bizonyos szervezeti átcsoportosításra, egyes területeken létszámcsökkentésre került sor. A hetvenes években olyan mértékben növekedett a tudományra fordított anyagi támogatás összege, hogy ez a művelődés más szféráját is érintette, hiszen a kultúra egészére mindenkor egy adott lehetőség áll rendelkezésre. A művelődésen belüli prioritásokat el kellett dönteni, nevezetesen, hogy költségvetési területen mi legyen a sorrend a tudomány, az oktatás, a közművelődés, a művészet területén. Egyáltalán nem véletlen, hogy a sorrend így nézett ki a hetvenes években: a tudomány kapott megkülönböztetett támogatást, utána az oktatási alapellátás ismert formái, majd a közművelődés és a művészet következett. Ez nem azt jelenti, hogy a politika "jobban szereti" a tudományt, mint a művészetet, de a dolog lényege, hogy hazánkban, ahol a szellemi tőke nélkülözhetetlen a gazdasági előrehaladáshoz, először a tudománynak kellett és kell a fejlődési lehetőséget megteremteni. Csak így tudunk megfelelően talpon maradni és fejlődni, és így tudjuk a kultúra más területeit is fejleszteni.

Az 1970-es években igen jelentős fejlődés következett be a tudományos élet területén. Csak néhány számadat ennek alátámasztására: a tudományban az összes dolgozó 10 évvel ezelőtt kerekített számban 64 ezer volt, most 83-84 ezer, ebből a kutató 23 ezer volt,

most 36-37 ezer. Ebből a fejlődés mellett az is látható, hogy a kutató/szegéderő számarány nem alakult optimálisan a tudományos életben. Nagyon kevés tudományos szegéderő jut bizonyos területeken a tudományos kutatók munkájának segítésére, ami szellemi tőkekidobást jelent, hiszen a kutatónak kell olyan munkát végeznie, amelynek elvégzéséhez nincs szükség feltétlenül az adott tudományos felkészültségre. E téren különösen jelentkeznek gondok a társadalomtudományokban. Nemrégén Szegeden a JATE bölcsészkarán megnéztük, hogy egy szegéderőre hány kutató jut (nem egy kutatóra hány szegéderő), és az eredmény: kb. egy szegéderőre 8-10 vagy még több kutató is jut. Ez sok problémát okozott, és a jövőben a helyzeten javítani kell.

Az állam jelenleg évente kutató-fejlesztő helyekre kb. 23-25 milliárd forintot fordít. A ráfordítások mintegy 3/4-ed része a műszaki fejlesztési alapból, a többi az állami költségvetésből történik. Jelenleg a Központi Statisztikai Hivatal hivatalos elemzései szerint Magyarországon mintegy 30-32 ezer kutatási témát tartanak nyilván, ezeknek 12%-a alapkutatás, 30%-a alkalmazotti és 58%-a kísérleti, fejlesztési kutatás. 1981-ben a KSH adatai szerint 13 ezer témát fejeztek be eredményesen hazánkban. Nemzetközi együttműködés keretében mintegy 3 ezer témát kutatnak szakembereink, ennek mintegy 80%-át szocialista, mintegy 20%-át kapitalista relációban. Ez is mutatja, hogy vannak még tartalékaink a témakoncentrációt, a témák további sűrítését illetően, bár természetesen itt sem lehet valamiféle számszerű követelményeket megfogalmazni.

A nemzetközi összehasonlítás szerint a 10 ezer lakosra jutó kutató-fejlesztő mutatók alapján a közepesen fejlett országok felső kategóriájába, illetve bizonyos tekintetben a fejlett országok kategóriájába is tartozunk. Általában nemzetközi jelenség volt egyébként, hogy a hetvenes évek derekáig dinamikusan növekedett a kutatásra fordított anyagi támogatás, majd ezt követően - nem függetlenül a hetvenes évek második felének gazdasági folyamataitól - egy differenciáltabb kép alakult ki.

A kutatómunka keretében az 1969-es irányelvek külön hangsúllyal foglalkoztak a vidéki tudományfejlesztéssel. Ez is a hetvenes évek végéig volt érvényben. Napjainkban tulajdonképpen a gaz-

dasági, társadalmi feltételek úgy alakultak, hogy azt a vidéki prioritást nem lehet megadni, ami korábban volt. Elsőbbséget adni kell a gazdaságos, hatékony célra orientált kutatásoknak, függetlenül attól, hogy vidéken vagy a fővárosban vannak. És éppen ezért hosszú időre kell berendezkedni arra a nem egészséges főváros-vidék összképre, amelyen belül az ipari termelésnek a főváros adja 25-30% körüli részét, ugyanakkor a tudományos kapacitások kb. 75%-a a fővárosban van. Közismert módon egész sor olyan tudományos intézet működik a fővárosban, amelynek messze van az ipari, termelési háttere. Ez esetben jogosan lehet bírálni az alapítókat, de most nincs realitása annak, hogy a bányászati kutatóintézeteket vigyük a bányákhoz, az agrárkutatókat az Alföldre stb. Itt sok évtizedes folyamatra kell berendezkedni. Ugyanakkor a vidéki kutatási bázisoknak adott a lehetősége, hogy a korábban telepített tudományos intézetekkel hatékonyan munkálkodva új kérdések megoldásához is az optimális feltételt biztosítsák. A Szegedi Biológiai Kutatóközpont idetelepítése nagy áttörés volt a tudományos intézetek vidékre telepítését illetően. Volt módunk megismerni azokat a korábbi vitákat, amelyek tekintélyes résztvevőinek egy része ezt az intézetet is a fővárosba akarta telepíteni. Amikor a hatvanas évek elején kormányzati döntés született, megindultak az előkészületek az intézmény építésére, építve a biológiai kutatások jelentős szegedi hagyományaira. Amint az intézet munkája bizonyítja, jól tud működni Szegeden.

Egy sor területen megyénknek nagyon jelentős szerepe van. A tudományos munka szempontjából is megkülönböztetett a felsőoktatási intézmények szerepe. Természetesen az ott dolgozó oktatók egyik alapvető feladata az értelmiségi utánpótlás képzése, nevelése. Az oktatók heti óraterhelése az országos átlaggal egyező, az egy oktatóra jutó hallgatói létszám 4-15 között mozog. Az utóbbi 10 évben mintegy 21%-kal nőtt az oktatók létszáma, ezenbelül dinamikusabban a nők száma (amíg a férfiaké 17, a nőké 6%-kal emelkedett). Ugyanez idő alatt 25%-kal nőtt az egyetemi és főiskolai professzorok száma, a docenseknél 1/3-os, míg az adjunktusoknál 1/5-ös a növekedés. Amíg ezek a szám adatok a szakmai és a tudományos előrehaladást jól példázzák, nem megnyugtató, hogy jelentősen csökkent (mintegy 15%-kal) az utánpótlás, a gyakornokok és a tanársegédek száma. A tudományos fokozattal rendelkezők aránya a

hetvenes években mintegy 40%-kal nőtt, és így az országos átlagnak megfelelően minden ötödik oktató tudományos fokozattal rendelkezik. Természetesen intézményenként így is jelentősek az eltérések. A jövőt illetően különösen oda kell figyelni az utánpótlás nevelésére az egyetemeken és a főiskolákon dolgozók sorában. Ezzel együtt tudománypolitikai törekvéseinknek megfelelően a kutatómunkában a jövőben növekszik a felsőoktatási munka szerepe – több szempontból is: egyrészt a kutatásban történő közvetlen részvétel kapcsán, másrészt a tudományos eredmények közvetlen gyakorlati hasznosításában, de nem utolsósorban azért, hogy a felsőoktatási intézményekben nevelt értelmiségi utánpótlást alkalmassá kell tenni az új tudományos eredmények gyakorlati hasznosításában való aktív részvételre.

A Gabonatermesztési Kutató Intézet egyebek között a magyar kukoricavetőmag 75%-áért felelős, és más gabonafajtákat is magas szinten vizsgál, továbbfejleszt, illetve a fajtafenntartással foglalkozik. Az intézményben az utóbbi tíz év kutatási-hasznosítási hatékonysági mutatója 400%-os, ami nagyon jelentős. A szentesi zöldségkultúrára kiépült a kutató-fejlesztő bázis, és reméljük, hogy a következő években még inkább prosperálni fog a hagymakutatás és hagymatermesztés feltétele is. Szegeden újra életre kell hívni a paprikakutatás feltételeinek megteremtését. Jelentősek megyénkben a vállalati kutatások is – önálló kutatórészlegek keretében, illetve a különböző megrendelések formájában. Vagyis a tudomány gyakorlati hasznosítása mind szélesebb körben bontakozik ki, bár még jelentősek a tartalékok is.

A tudományos kutatások jelentős bázisai felsőoktatási intézményeink. A szegedi matematikai iskola sok évtizedes multra tekint vissza, a biológiai kutatások – az SZBK-val együtt – az országban a legteljesebb komplexitásban működnek. Innen indult el hazai fejlődése útján a ma is kiemelt jelentőségű számítástudomány. A gyógyszer-, növényvédőszer-, intermedier-kutatás ugyanugy nagy gyakorlati jelentőségű, mint a földtani vagy a gazdaságföldrajzi elemzések, vizsgálatok sora. Az orvostudományok előrehaladását és a tudományos eredmények gyakorlati hasznosítását együtt szolgálják elméleti intézetek, klinikák és kórházak. Megyénkben az orvostudományok szinte minden területe nemcsak hazailag, de nemzetközi-

leg is elismert, magas szinten fejlődik. A társadalomtudományok jelenléte is magas szintű. A történelmi fejlődés elemzése éppúgy komplex, mint a mai és a holnapi tennivalókkal való foglalkozás. Ez utóbbinál kiemeljük a közigazgatás, a településfejlesztés és az oktatás fejlesztésének vizsgálatát. A konkrétumok kiragadott példák csupán felsőoktatási intézményeink széles körű kutatómunkájából, gyakorlati oktató-nevelő-gyógyító tevékenységéből.

A vidéki tudományos centrumoknak nagy a feladata és a felelőssége, amelyet regionális viszonylatban is kell megvalósítani. Több mint két évtizede az első vidéki Akadémiai Bizottság Szegeden jött létre azzal a feladattal, hogy először a város, majd a megye, s ezt követően napjainkban a Dél-Alföld tudományos életének regionális központja legyen.

A párt tudománypolitikai tevékenységének alkotó, segítő és együttműködő részese az 1961-ben létesült Szegedi Akadémiai Bizottság. Az elmúlt husz év igazolta a SZAB létrehozásának szükségességét, az akkori döntés helyességét. A megyei pártbizottság kezdettől fogva segítette a SZAB munkáját, és támaszkodott a politikai döntések előkészítése során az akadémiai bizottság, illetőleg szakbizottságai munkájára. A kapcsolat az 1969-ben megjelent tudománypolitikai irányelvek után vált különösen intenzívvé. A megyei pártbizottság ülésén fogalmazódtak meg konkrét formában azok a feladatok, amelyek a tudománypolitikai irányelvek következetes érvényesítése kapcsán a SZAB-ra hárulnak. A kapcsolat azóta is igen sokszínű és intenzív (rendezvényeken való részvétel, rendszeres konzultációk stb.).

A kapcsolat néhány konkrét eredménye, illetőleg megnyilvánulása:

- a SZAB felmérte a megye és a város területén működő tudományos fokozattal rendelkező dolgozók tudománypolitikai tevékenységét;
- összeállított és folyamatosan megújított egy átfogó jegyzéket a megyében kutató tudományos témákról;

- a SZAB részt vett a megyei párt-végrehajtóbizottság által tárgyalta, a társadalomtudományi kutatás helyzetéről szóló jelentés előkészítésében;
- a megyei pártbizottság és a SZAB rendezésében került sor azokra az ankétokra, amelyek az ifjuskutatás, illetőleg a pedagógiai kutatások időszerű kérdéseivel foglalkoztak;
- a megyei és a Szeged városi pártbizottság felkérte a SZAB-ot a megyében folyó vállalati kutatások segítésére, az elért kutatási eredmények szélesebb körű hasznosítására;
- a megyei pártbizottság kezdeményezésére a SZAB-on belül 1980-ban megalakult a műszaki szakbizottság, mely átvette a korábban a megyei pártbizottság mellett működő számítás-technikai koordinációs bizottságot is;
- a megyei pártbizottság 1978. szeptember 28-i ülésének határozatában felkérte a SZAB-ot, hogy nyújtson továbbra is segítséget a komplex jellegű Dél-Alföld-kutatásokhoz. Egyben biztosította támogatásáról regionális funkcióinak erősítésében;
- lényegében 1976-ban indult meg két nagy volumenű Dél-Alföld-i regionális kutatási téma vizsgálata:
  1. A falusi települések átalakulása a Dél-Alföldön és a folyamatos gazdasági, társadalmi és természetföldrajzi összefüggéseinek feltárása;
  2. A Dél-Alföld-i népszokások és hiedelmek felmérése és tudományos vizsgálata.

A SZAB regionális tevékenységét illetően elsősorban a SZAB, illetőleg a Békés megyei Tanács VB Tudományos Koordinációs Szakbizottsága között létrejött és 1980 januárjában aláírt együttműködési megállapodás bír különös jelentőséggel, s áll összhangban az elnökség 9/1070. számú határozatával, amely a területi bizottságok regionális jellegét hangsúlyozza. A Bács-Kiskun megyével való szorosabb kapcsolat is sokoldalúan fejlődik.

Az említett két megyével való kapcsolatnak az utóbbi időben rendkívül intenzívvé válása mellett is természetes, hogy a legerőteljesebb a kapcsolat Csongrád megyével, illetve Szeged várossal.

A Szeged megyei városi Tanács VB-vel való kapcsolatot illetően: A szegedi értelmiség szerepe a várospolitikában 1979. című tanulmány elterjesztett anyagának előkészítésében a SZAB is közreműködött. A SZAB a megyei pártbizottság felkérésére több esetben készített írásos előterjesztést, illetve részanyagokat, s rendszeresen megküldi időközi tájékoztatóját.

A megyei párt-végrehajtóbizottság 1981. szeptember 4-i határozata alapján a SZAB Filozófiai és Történettudományi Szakbizottságán belül megalakult a Legujabbkor-történeti Munkabizottság, amely célul tűzte ki megyénk 1945 utáni fejlődésének kutatását, illetőleg a vonatkozó kutatások koordinálását, a korszakkal kapcsolatos új kutatási irányok kijelölését.

A megyei párttervezet 1980-ban a következőképpen értékelte a SZAB munkáját: "A Szegedi Akadémiai Bizottság szervező-koordinatív és finanszírozó tevékenysége az országos és helyi elvárásoknak megfelelően fejlődött. Támogatta a komplex természet- és társadalomtudományi témák vizsgálatát, megkezdte egy helyi információs rendszer kialakítását. Anyagi támogatást nyújt a fiatalok, valamint a nem kutatóhelyeken dolgozók tudományos munkájához. Kezdeményezésünkre az Akadémiai Bizottság koordinálja és támogatja a számítástechnikai, a műszaki, valamint a gyógyszer- és növényvédőszer-kutatásokat."

A megyei pártszervek mindig abból indultak ki, hogy bár a SZAB nem tudományos kutatóintézet, mégis az a törekvése, hogy anyagilag is támogatott bizonyos kutatási témákat, közvetlenül is segítette tudománypolitikai céljaink elérését.

A XII. kongresszust követően a tudományos életben azok a hangsúlyok konkrét megfogalmazásra kerültek, amelyeket a kongresszus a társadalmi-gazdasági fejlődéssel összefüggésben igényelt. A társadalomtudományi területeket illetően 1975 óta gyakorlat az, hogy minden kongresszus után megfogalmazásra kerül az a 8-10 fontos kérdéskör a Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Bizottsága részéről, amelyben a következő kongresszusra felkészülendő felkéri a tudomány különböző területein munkálkodókat, hogy az adott kérdéssel az egyéb tényezők mellett nagyobb hangsúllyal foglalkoz-

zanak. De nagy szerepet kapott a gazdasági fejlődéssel, a kül- és a belgazdasági egyensúly megteremtésével kapcsolatban is a tudomány nem egy területe. A mezőgazdasági fejlődésünkkel, vagy legutóbb az iparpolitikánkmal kapcsolatos törekvések kijelölése is igen sok feladatot ad a tudománynak. Nagy sullyal volt jelen az országos agitációs és művelődéspolitikai tanácskozáson a tudományos munka és annak megkülönböztetett súlya és jelentősége számos tartalmi kérdés megjelölésével, aláhúzásával. Hasonlóan a Központi Bizottság 1983. április 12-13-i ülése egyrészt elismerte a tudomány eredményeit, ugyanakkor változtatlanul ösztönzött arra, hogy koncentráljon a legfontosabb feladatokra. Most is megfogalmazódott a távlati és a mai kérdések összefüggése, a kutatási eredmények felelős alkalmazása. Sürgető feladatnak jelölte a testület a kutatás, a műszaki fejlesztés, a termelés és az értékesítés elkülönült tevékenységének összekapcsolását, komplexitását, összességében a tudomány eredményeinek társadalmi hasznosítását.

A tudományos életben is és az élet minden területén meghatározó jelentőségű az emberi tényező, a nem többet, hanem jobban munkálkodás igénye. Az 1950 óta működő tudományos minősítési rendszerünk egy állandó fejlődésen ment keresztül. Legmagasabb tudományos fórum a Magyar Tudományos Akadémia, amelynek mintegy 200 tagja van. Tudományos fokozatokat illetően a tudományok doktora fokozattal 10 évvel ezelőtt 523-an rendelkeztek Magyarországon, az 1981-es statisztika 1100-ról tudósit. A kandidátusok száma is mintegy kétszeresére nőtt, 3600-ról 6000 fölé emelkedett 10 év alatt. Vagyis összesen hazánkban 1970-ben 4300 tudományos minősített volt, az 1981-es statisztika 7382-t jelez. Napjainkban a tudományos minősítések korszerűsítésének időszaka van, és ez sem olyan, hogy csak a tudományos intézeteket érinti. Arra ösztönöz, hogy nyitott legyen a tudományos élet felé közeledők számára a tudomány kapuja, éppen ezért egyebek között napirenden van az egyetemi doktori fokozatok korszerűsítése, amelynek lényege, hogy emelkedjenek a követelmények és közeledjenek a kandidátusi fokozathoz. A hagyományos aspiránsképzés helyett egy új tudományos ösztöndíjrendszerű képzés is megindult. Ezen a területen nemcsak szándék, de igény és törekvés is, hogy a gyakorlatból mind többen kerüljenek közel a tudományos élethez, és a tudománynak nem-

csak belső utánpótlása legyen. A nevelés, a művelődés, a politikatudomány és más társadalomtudományok területén a közművelődés megfelelő felkészültséggel, előképzettséggel rendelkező munkásainak, dolgozóinak is növekvő számban van lehetősége, hogy tapasztalatait tudományos ismeretekkel kiegészítve a hazai tudományos életéhez hozzájáruljon.